

Лілія Троян

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років реформування пенсійної системи в Україні акцентується як першочергове завдання соціальної політики держави. У той же час аналіз вітчизняної практики державного пенсійного страхування свідчить про його низьку ефективність через ряд негативних чинників, таких як:

– наявність дефіциту бюджету Пенсійного фонду, який ускладнює фінансування пенсійних виплат за рахунок власних ресурсів;

– погіршення демографічної ситуації в країні, яке є характерним для багатьох розвинених країн світу і виявляється в загальній тенденції старіння населення;

– щорічний процес старіння населення та зростаючі витрати на фінансування пенсій обумовлюють збільшення пенсійного навантаження на громадян працездатного віку;

– нестабільність законодавчої бази є одним із ускладнюючих факторів впровадження пенсійної реформи в Україні, що супроводжується постійними змінами в чинному законодавстві, перерахунками пенсій та іншими аспектами;

– зміни у встановленні державних соціальних стандартів, таких як прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата, мають значний вплив на фінансовий стан пенсійної системи;

– формула розрахунку пенсійних виплат не відповідає поточним реаліям, оскільки індивідуальний коефіцієнт заробітку визначається як співвідношення заробітної плати, з якої сплачені страхові внески, до середньої по Україні, незалежно від сфери зайнятості;

– у чинній системі державного пенсійного страхування існують подвійні стандарти, оскільки призначення пенсій регламентується понад 30 законодавчими актами, кожен з яких керується власними підходами.

Отже, вплив зазначених факторів спричинив дисбаланс у пенсійній системі, що призвело до втрати її фінансової стійкості, а сам процес пенсійного реформування став менш демократичним. Тому основною метою поточної реформи солідарної системи пенсійного забезпечення є:

– підвищення розміру заробітної плати та інших доходів населення. У сучасних умовах рівень заробітної плати працівників не відповідає повністю вартості робочої сили. Заробіток працівників повинен дозволяти їм не лише сплачувати податки та страхові внески, але і підвищувати рівень споживання та зберігати заощадження в банківських установах, створюючи тим самим фінансові ресурси для інвестування в національну економіку;

– стимулювання працюючого населення до сплати єдиного внеску із легальної заробітної плати та визначення внутрішніх джерел для забезпечення самодостатності солідарної системи;

– розрахунок величини прожиткового мінімуму, на рівні якого встановлюється розмір мінімальної пенсії, повинен здійснюватися за допомогою використання реальних цін на товари та послуги мінімального споживчого бюджету, оновлюючи перелік товарів та послуг з урахуванням сучасних реалій;

– сприяння підвищенню рівня життя населення з метою продовження тривалості його життя і створення передумов для підвищення пенсійного віку;

– створення зацікавленості у всіх верств населення стосовно пенсійних накопичень. Розгорнута інформаційна кампанія про важливість особистих пенсійних заощаджень у засобах масової інформації, проведення відкритих лекцій, обговорень та надання безкоштовної гарячої лінії.

Оскільки в Україні в умовах воєнного стану суттєво відчутний вплив як інфляційних, так і демографічних чинників, а також спостерігається серйозний дефіцит інвестиційних ресурсів, можна зробити висновок, що пенсійна система України повинна включати елементи як солідарної, так і накопичувальної систем.

Вибір трирівневої моделі як основи для реформування чинної пенсійної системи вважається ретельно обґрунтованим. Ця модель дозволить розподілити ризики між трьома її компонентами, пов'язаними з демографічними змінами та коливаннями в економіці і на ринку капіталів. Такий підхід зробить пенсійну систему фінансово збалансованішою та стійкішою, застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію.

Основу реформованої пенсійної системи має складати перехід від пенсійного забезпечення до системи пенсійного страхування, що базується на залежності розміру пенсії від заробітку та сплачених страхових внесків до системи пенсійного страхування. Однак, реформуванням солідарної системи не можна вирішити всі проблеми діючої пенсійної системи. Забезпечення соціальної справедливості, економічної обґрунтованості та фінансової стабільності вимагає впровадження обов'язкової накопичувальної системи (другий рівень).

Комбінування солідарної та накопичувальної систем є найбільш оптимальним варіантом, оскільки дозволяє диверсифікувати різні типи ризиків і гарантує основні види пенсій. Основний недолік розподільчої системи полягає в тому, що вона не надає жодних гарантій щодо виплат ні на сьогодні, ні в майбутньому. З іншого боку, накопичувальна система забезпечує високий рівень гарантій для виплати пенсій учасникам, як в даний момент, так і в перспективі (при ліквідації пенсійного фонду активи розподіляються пропорційно обсягу накопичених пенсійних прав учасників). Таким чином, обов'язкова накопичувальна система надає більше свободи вибору та одночасно покладає на працівника відповідальність.

Впровадження другого рівня пенсійного страхування сприятиме:

– збільшенню загального обсягу пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу;

- посиленню залежності розміру пенсії від трудового внеску особи, що в свою чергу збільшить інтерес громадян та їх роботодавців до сплати страхових внесків;

- передачі коштів, зарахованих на накопичувальний пенсійний рахунок, родичам застрахованої особи;

- створенню потужного джерела інвестицій для підтримки національної економіки;

- розподілу (диверсифікації) ризиків, пов'язаних з низькими розмірами пенсій, між першим та другим рівнем пенсійної системи, тим самим захищаючи майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань у економічному розвитку держави;

- підвищенню ефективності управління системою пенсійного забезпечення через делегування функцій управління пенсійними активами недержавним компаніям.

Незважаючи на позитивні тенденції у функціонуванні НПФ в Україні, приріст доходу та збільшення обсягів акумульованих пенсійних активів, частка останніх залишається досить скромною. Порівняно з бюджетом Пенсійного фонду України, обсяг активів усіх НПФ не перевищує 1%. З урахуванням цього факту особливої актуальності набуває популяризація недержавного пенсійного страхування та необхідність підвищення доходів населення.

Проведене дослідження визначило основні проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Серед них: відсутність широкомасштабної інформаційної кампанії з боку держави щодо роз'яснення переваг системи накопичувального пенсійного страхування; низький рівень доходів значної частини населення, яке не може заощаджувати кошти; зростання недовіри населення до держави та фінансових інститутів через часті фінансові кризи в економіці України; нестабільність національної валюти, яка створює ризик зниження вартості пенсійних накопичень; обмежений розвиток фондового ринку та обмежений вибір надійних фінансових інструментів для розміщення пенсійних активів; відсутність стимулів для роботодавців щодо фінансування недержавних пенсійних програм через високі внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; недоліки в законодавстві, що регулює відносини у сфері недержавного пенсійного забезпечення; неефективність податкових стимулів для інвестування заощаджень у недержавні пенсійні програми.

З метою сприяння розвитку недержавного пенсійного забезпечення, яке, згідно з міжнародною практикою, визнано ефективним інструментом у протидії соціально-економічним ризикам, пов'язаним із солідарною пенсійною системою, та з метою забезпечення достойного рівня пенсійних виплат, важливо вжити наступні заходи:

- організувати всеохоплюючу державну інформаційну кампанію для популяризації недержавного пенсійного забезпечення, роз'яснити переваги та можливості різних фінансових інструментів для формування пенсійних накопичень;

– здійснити заходи з економічної стабілізації в країні, подолання наслідків війни і сприяння повоєнній відбудові країни, що сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню рівня доходів населення;

– розширити коло недержавних фінансових інститутів, які зможуть акумулювати пенсійні активи (страхові компанії, інвестиційні фонди, брокерські установи), що сприятиме конкуренції та підвищенню якості фінансових послуг у галузі пенсійного забезпечення;

– вдосконалити механізм захисту пенсійних накопичень через створення фонду гарантування вкладів;

– сприяти розвитку фондового ринку та розширити перелік фінансових активів, доступних для інвестування, включаючи можливість інвестування в надійні іноземні фінансові інструменти;

– посилити контроль за діяльністю фінансових інститутів на ринку недержавного пенсійного забезпечення та впровадити гнучкі підходи до регулювання їхньої діяльності, базовані на інструментах ризикоорієнтованого нагляду;

– вдосконалити систему пільгового оподаткування накопичувальних пенсійних внесків і виплат.

Отже, в умовах сучасного економічного розвитку України ринок недержавного пенсійного забезпечення вимагає виважених, раціональних і ефективних управлінських рішень на соціально-економічному, нормативно-правовому та організаційному рівнях для розроблення ефективної стратегії його розвитку.

Список використаних джерел:

1. Коваль С. Л. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини. *Світ фінансів*. 2018. № 2 (55). С. 67–77.
2. Липко Н. Аналіз сучасного стану пенсійної системи України та пошук шляхів її реформування. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 51. С. 122-136.
3. Петрушка О. В., Сидор І. П. Розподільні та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 35. С. 405-410.
4. Сидор І. П., Денисюк Т. В. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. Вип. 1. (70). С. 22-35.